

Тема 9 Аналіз показників використання матеріальних ресурсів і оцінка динаміки матеріаломісткості продукції.

План

1. Загальна оцінка виконання плану матеріально-технічного постачання
2. Аналіз складських запасів матеріальних ресурсів
3. Аналіз використання матеріальних ресурсів і розрахунок впливу факторів на обсяг випуску продукції

1. Загальна оцінка виконання плану матеріально-технічного постачання

Обов'язковою умовою стійкого виробничого процесу є своєчасне і повне забезпечення його необхідними матеріальними ресурсами. Цими питаннями на підприємстві займаються спеціальний підрозділ — відділ матеріально-технічного постачання, складські та транспортні служби. Значну увагу приділяють цьому плановий і технічний відділи, головні адміністратори підприємства.

У процесі аналізу необхідно дати оцінку забезпечення підприємства необхідними основними та допоміжними матеріалами, комплектуючими виробами, паливом та електроенергією тощо. Слід з'ясувати причини і виявити винних осіб, якщо по будь-яких позиціях викривалися факти недопостачання, які шкодили процесу виробництва.

Одна з причин — недбале складання плану постачання, внаслідок чого в ньому не зазначені деякі з потрібних матеріалів, а отже, не робляться відповідні замовлення постачальникам. Водночас можуть бути прорахунки в обсягах потреби і термінах постачання. Аналіз повинен виявити, де провина постачальників матеріалів, а де недогляд якогось працівника підприємства.

Далі необхідно проаналізувати якість придбаних матеріалів, комплектність постачання, дотримання передбачених угодами термінів і ритму виробництва. Треба взяти до уваги, що повне та якісне постачання значною мірою залежить від своєчасності укладання договорів і старанного відпрацювання всіх умов і зобов'язань. Надалі це дає змогу уникнути багатьох непорозумінь і прикростей.

Вибір постачальників і перехід на довгостроковий характер співробітництва з найбільш відповідальними і надійними — теж важливий фактор нормального забезпечення підприємства матеріальними ресурсами. Аналіз мусить показати, як на підприємстві налагоджено контроль за виконанням договірних умов постачальниками, які заходи вживались у разі затримок чи інших порушень у поставках, наскільки оперативно реагує підприємство на ті чи інші відхилення.

Певним показником у цій справі можуть бути суми штрафних санкцій, які підприємство пред'явило своїм постачальникам для покриття збитків унаслідок порушень постачання. Доречно вивчити і «коефіцієнт корисної дії» цих санкцій, якість юридичного обґрунтування і супроводження. Взагалі, юридичний бік процесу постачання, юридична підтримка договірних стосунків — вельми важлива справа, яка потребує окремої оцінки при аналізі.

2. Аналіз складських запасів матеріальних ресурсів

Певна неритмічність, а також недопостачання можуть бути повністю або частково нейтралізовані за допомогою складських запасів матеріалів та інших ресурсів. Отже, ці запаси виконують функцію амортизатора в постачанні.

У процесі аналізу дається оцінка загальної величини складських запасів, динаміці їх залишків, комплектності, наявності непотрібних і зіпсованих матеріалів і сировини. Як критерій при аналізі використовують нормативи, розраховані по групах і окремих видах матеріалів або сировини. Нормативи мають не тільки грошовий вираз, а й натуральний (днів запасу).

Недотримання нормативів може спричинити неритмічність виробництва, навіть його тимчасові зупинки. Зайві запаси, або понаднормативні залишки, також небажані, оскільки потребують додаткових приміщень і фінансових ресурсів.

Основні причини відхилень від нормативів такі:

- зміна суми вступних складських запасів для виробництва;
- відхилення, пов'язані з надходженням ресурсів на підприємство;
- зміна обсягів випуску продукції;
- зміна норм витрат ресурсів на виробництво окремих видів продукції;

- асортиментно-структурні зрушення у виробництві;
- недоліки у плануванні, обліку та зберіганні сировини і матеріалів;
- прорахунки при обчисленні самих нормативів тощо.

Аналіз завершують розробкою заходів щодо оптимізації рівня складських запасів, поліпшення стану їх зберігання і ліквідації понаднормативних запасів.

3. Аналіз використання матеріальних ресурсів і розрахунок впливу факторів на обсяг випуску продукції

Недоліки у постачанні, зменшення обсягів матеріалів у поточних запасах можуть до певної міри компенсуватися економією їх у процесі виробництва. І навпаки, перевитрати матеріальних ресурсів та їх використання не за прямим призначенням спричиняють невиконання плану виробництва продукції при загалом задовільному матеріальному постачанні.

Аналіз використання матеріалів здійснюється за допомогою узагальнюючих показників матеріаломісткості або оберненого до неї показника матеріаловіддачі. Ці показники можна розрахувати в цілому по всій товарній продукції, а також по окремих виробках. Слід вивчити зміну цього показника в динаміці та порівняно з іншими підприємствами, врахувати галузеві особливості формування витрат і сконцентрувати увагу на з'ясуванні причин зміни цих показників і можливих резервів економії. У процесі аналізу використовують як допоміжні показники рівня відходів і браку продукції, коефіцієнт корисного використання сировини, норми витрат матеріалів, палива, енергії на окремі вироби.

Аналіз виконання норм витрат матеріалів та інших ресурсів є, безперечно, головним питанням цієї теми. Досліджуючи зміну норм витрат матеріальних ресурсів, слід ураховувати, що головні причини, які зумовлюють поступове їх зниження, такі:

- а) конструктивне поліпшення виробів, у тому числі спрощення;
- б) удосконалення технології виробництва;
- в) повторне використання відходів виробництва;
- г) коригування рецептур;

- д) зменшення частки кінцевого браку продукції;
- е) зміна якості споживаних матеріалів (сировини), а також вироблюваної продукції;
- є) інші.

Під час аналізу слід оцінити обґрунтованість самих норм, своєчасність їх перегляду. Сучасне нормативне господарство — важлива умова для ощадливого використання ресурсів. Тому прискіпливий аналіз якості норм і засад їх формування допомагає запобігти зайвим витратам ресурсів і тим самим істотно поліпшує ефективність роботи підприємства.

При проведенні аналізу дуже часто виявляються факти заміни матеріалів. Заміну здійснюють з метою здешевлення собівартості продукції, підвищення надійності виробів, поліпшення їх зовнішнього вигляду тощо. Але здебільшого мають місце так звані вимушені заміни, які, до речі, не завжди санкціонуються вищим керівництвом. Ці заміни або зумовлені відсутністю деяких матеріалів взагалі чи у певний період, або викликані прагненням до здешевлення виробництва за будь-яку ціну. Такі заміни мають імпульсивний характер і недостатньо обґрунтовані, унаслідок чого вони найчастіше завдають шкоди виробництву. Наприклад, погіршують якість виробів, а отже, і репутацію фірми. Тому, у разі великої кількості замін матеріалів, слід у цілому негативно оцінювати такий стан використання ресурсів і, зокрема, організації та управління на підприємстві.

Аналіз може виявити випадки, коли деякі допоміжні матеріали зовсім не використовуються у процесі виробництва. Причинами такого явища можуть бути нестача цих матеріалів або суттєвий брак часу в процесі виробництва. Не варто казати, на яку оцінку заслуговує така «економія».

Якщо підприємство не має змоги виробити необхідну кількість продукції через нестачу основних матеріалів, то воно переходить на випуск тих виробів, для яких є достатньо матеріальних ресурсів на складі. Так виникають асортиментно-структурні порушення у випуску продукції, і їх слід відносити до категорії вимушених.

Проте на підприємствах іноді трапляються і такі випадки, коли ці зрушення викликані зовсім іншими причинами, але маскуються під нестачу матеріалів і незадовільне постачання. Це вимагає від аналітиків особливої пильності та об'єктивності. Мабуть, необхідно додати, що останні порушення у випуску продукції штучно ускладнюють роботу відділу матеріально-технічного постачання. На вимогу адміністрації робітники відділу, залишивши на деякий час планову роботу, починають «вишукувати» додаткові незамовлені матеріали, а основний процес постачання у цей час здійснюється без належного контролю.

Переходячи до розрахунків впливу найбільш загальних факторів, складемо табл.1 і виконаємо потім відповідні розрахунки їх впливу на обсяг товарної продукції.

Таблиця 1

Загальні дані щодо використання матеріалів

Показник	За планом	Фактично	Відхилення (+, -)
1. Товарна продукція, тис. грн.	1320	1323	+ 3
2. Витрати основних матеріалів, тис. грн.	708	860	+ 152
3. Матеріаловіддача (1 : 2)	1,8644	1,5384	- 0,326
4. Матеріаломісткість продукції (2 : 1)	0,5364	0,65	+ 0,1136

Розрахунок впливу факторів

1. Зміна суми матеріальних витрат на виробництво продукції:

$$152 \text{ тис. грн.} \cdot 1,8644 = + 283,39 \text{ тис. грн.}$$

2. Зміна матеріаловіддачі порівняно з планом:

$$- 0,326 \cdot 860 \text{ тис. грн.} = - 280,36 \text{ тис. грн.}$$

$$\text{Разом: } + 3,03 \text{ тис. грн.}$$

Другий варіант розрахунків з використанням показника матеріаломісткості продукції

1. Зміна суми матеріальних витрат на виробництво продукції:

$$152 \text{ тис. грн.} : 0,5364 = + 283,3 \text{ тис. грн.}$$

2. Зміна матеріаломісткості продукції порівняно з планом (зворотний вплив):

$$-(+ 0,1136) \cdot 1323 \text{ тис. грн.} = - 280,2 \text{ тис. грн.}$$

Разом: + 3,1 тис. грн.

Проілюструвати вплив додаткових факторів можна за допомогою табл. 2.

Таблиця 2

Дані для аналізу використання матеріальних ресурсів

Показник	За планом	Фактично	Відхилення (+, -)
1. Обсяг виробництва цементу, тис. т	1200	1235	+ 35
2. Залишок клінкеру на початок року, тис. т	20	25	+ 5
3. Вироблено клінкеру за рік, тис. т	970	990	+ 20
4. Використано клінкеру — всього, тис. т	982	1003	+ 21
у тому числі:			
— на виробництво власної продукції	960	950	- 10
— на поставку іншим підприємствам	22	53	+ 31
5. Залишок клінкеру на кінець року, тис. т	8	12	+ 4
6. Норма витрат клінкеру на 1т цементу, кг	800	769,23	- 30,77
7. Вихід цементу з 1 т клінкеру, т	1,25	1,3	+ 0,05

Спрощений розрахунок передбачає визначення впливу тільки двох факторів.

Це:

1. Зміна кількості використаного клінкеру на виробництво власної продукції:

$$- 10 \text{ тис. т} \cdot 1,25 \text{ т/т} = - 12,5 \text{ тис. т.};$$

2. Зміна матеріаловіддачі:

$$+ 0,05 \text{ т/т} \cdot 950 \text{ тис. т} = + 47,5 \text{ тис. т.}$$

Разом: + 35 тис. т.

Перший фактор має комплексний характер і узагальнює дію таких чотирьох факторів:

а) вплив понаднормативного залишку клінкеру на початок року:

$$+ 5 \text{ тис. т} \cdot 1,25 = +6,25 \text{ тис. т.};$$

б) вплив зміни обсягу виробництва клінкеру за рік порівняно з планом:

$$+ 20 \text{ т} \cdot 1,25 = + 25,0 \text{ тис. т.};$$

в) вплив зміни залишку клінкеру на кінець року (зворотний вплив):

$$- (+ 4 \text{ тис. т}) \cdot 1,25 = - 5 \text{ тис. т.};$$

г) вплив понадпланового продажу клінкеру іншим підприємствам галузі (зворотний вплив):

$$- (+ 31 \text{ тис. т}) \cdot 1,25 = - 38,75 \text{ тис. т.}$$

Разом: $- 12,5 \text{ тис. т}$

Ці розрахунки можна виконати з використанням показника норми витрат на одиницю продукції таким чином:

1. Зміна кількості використаного клінкеру на виробництво власної продукції:

$$10 \text{ тис. т} : 0,8 \text{ т/т} = - 12,5 \text{ тис. т};$$

2. Зміна норми витрат на одиницю продукції (матеріаломісткості):

$$- (- 0,03077) \cdot 1235 / 0,8 = + 47,5 \text{ тис. т},$$

у тому числі у складі першого фактора:

а) $5 : 0,8 = + 6,25 \text{ (тис. т)}$;

б) $20 : 0,8 = + 25 \text{ (тис. т)}$;

в) $- 4 : 0,8 = - 5 \text{ (тис. т)}$;

г) $- 31 : 0,8 = - 38,75 \text{ (тис. т)}$.

Усього: $- 12,5 \text{ тис. т}$

Разом: $+ 25 \text{ тис. т}$.

Отже, резерви виробництва становлять $43,75 \text{ тис. т}$ цементу $(5,0 + 38,75)$.

Контрольні питання:

1. Показники використання сировини, матеріалів тощо.
2. Які фактори впливають на використання всіх виробничих ресурсів?
3. Порядок розрахунку впливу головних факторів на обсяг виробництва продукції.
4. Методика підрахунку резервів зростання товарної продукції та її реалізації.